

COLECȚIA VECHĂ NEOLITICĂ A MUZEULUI ȚĂRII CRIȘURILOR

(II)

DOINA IGNAT SAVA

Printre numeroasele colecții care au intrat în patrimoniul secției de istorie a Muzeului Țării Crișurilor se numără și colecția de material arheologic și paleontologic colectat aproape în exclusivitate din așezarea Oradea-Salca. Materialul paleontologic din această colecție a fost deja publicat¹, datorită interesului științific pe care îl prezintă.

Ne propunem în cele ce urmează să prezentăm materialul arheologic aparținând epocii neolitice, din această colecție.

Deoarece materialul a fost colectat fără a avea date despre condițiile descoperirii, îl vom trata tipologic, în ordinea cronologică a apartenenței.

I. 1. Fragment ceramic (inv. nr. 4740) lucrat din pastă fină, de culoare roșie-cărmizie, cenușie în interior, decorat cu dungi negre, lucioase, dispuse în unghi, aplicate pe un fond-angobă de culoare albicioasă, ștersă de alocuri (Pl. I, fig. 1).

2. Fragment ceramic (inv. nr. 4742) lucrat din pastă fină, de culoare maronie-roșcată, negru în interior, decorat, peste un fond-angobă de culoare albicioasă, cu linii frânte, negre, lucioase (Pl. I, fig. 5).

3. Fragment de fund de vas (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare portocalie, având în interior, peste un fond-angobă corodat, un decor format din linii frânte, trase cu o pastă neagră, lucioasă. Exteriorul, foarte corodat pare să păstreze urme de angobă și vopsea neagră (Pl. I, fig. 7).

¹ Tiberiu Jurcsák, *Date paleontologice privind vârsta teraselor și a locurilor fosilifere din împrejurimile orașului Oradea*, în *Caiet de comunicări* nr. 8, Oradea, 1970, p. 17, Pl. XIII.

4. Fragment ceramic (inv. nr. 9069) lucrat din pastă fină, acoperit cu un fond-angobă de culoare albă, lăptoasă, decorat cu o linie simplă, verticală, trasă cu o pastă neagră și o altă linie, peste care s-au aplicat din loc în loc puncte negre (Pl. I, fig. 9).

5. Fragment ceramic (inv. nr. 4750) lucrat din pastă fină, de culoare portocalie, decorat cu benzi verticale și oblice. Între liniile oblice s-au aplicat cerceulețe cu aceeași pastă neagră, lucioasă, peste un fond-angobă de culoare albicioasă, foarte corodat (Pl. I, fig. 12).

6. Fragment ceramic (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare portocalie în exterior. Interiorul este acoperit cu un fond-angobă albicios, relativ bine păstrat, peste care au fost trase linii orizontale întretăiate de o linie oblică. În exterior se păstrează vag urma angobei și o bandă neagră frântă în unghi. Decorul este executat cu o pastă neagră, lucioasă (Pl. I, fig. 16).

7. Fragment de fund de vas (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare maroniu-roșcată, decorat în interior, peste un fond-angobă șters, cu linii negre, care formează triunghiuri hașurate, de culoare neagră. În exterior vasul a fost de asemenea pictat, dar nu se păstrează decît urme vagi de angobă și culoare neagră (Pl. I, fig. 17).

8. Fragment ceramic (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare maronie-roșcată, avînd un fond-angobă de culoare albicioasă, peste care s-a aplicat un decor de linii verticale și oblice executate cu o culoare neagră (Pl. II, fig. 10).

9. Fragment ceramic (inv. nr. 4745) lucrat din pastă fină, de culoare portocalie, decorat cu linii oblice, dispuse în rețea. Decorul, care a fost, de asemenea, executat cu o pastă neagră este șters, păstrîndu-se sub forma unor linii de culoare maroniu-roșcată (Pl. I, fig.).

10. Fragment ceramic (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare portocalie, decorat cu linii maroniu-roșcate, dispuse în hașururi (Pl. I, fig. 3).

11. Fragment ceramic (inv. nr. 4742) lucrat din pastă fină, de culoare cenușiu-roșcată, decorat cu linii oblice, executate cu un lac negru, lucios (Pl. I, fig. 4).

12. Fragment ceramic (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare maroniu-roșcată, decorat cu linii negre, cu aspect mat, dispuse probabil în formă de patrute (Pl. I, fig. 6).

13. Fragment ceramic (inv. nr. 9068) lucrat din pastă comună, de culoare maroniu-roșcată, decorat cu linii de culoare neagră, mată, dispuse vertical și oblic (Pl. I, fig. 8).

14. Fragment ceramic (inv. nr. 4743) lucrat din pastă fină, de culoare cenușiu-roșcată, decorat cu linii oblice și frînte. În partea su-

perioară, decorul păstrează lacul negru, mat, restul fiind șters, păstrându-se sub formă de „amprente” maroniu-roșcate (Pl. I, fig. 10).

15. Fragment ceramic (inv. nr. 4748) lucrat din pastă fină, de culoare roșu-cărmizie, decorat cu linii frînte, dispuse în unghi, de culoare neagră-maronie (Pl. I, fig. 11).

16. Fragment ceramic (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare cărmizie, decorat cu linii oblice, întretăiate în formă de rețea (Pl. I, fig. 13).

17. Fragment ceramic (inv. nr. 4755) lucrat din pastă fină, de culoare portocalie, decorat cu linii maronii-roșcate, oblice, dispuse în rețea (Pl. I, fig. 15).

18. Fragment de vas (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare portocalie, avînd buza subțire, dreaptă. Este decorat cu dungi oblice și frînte, lacul negru-lucios păstrîndu-se pe alocuri, restul avînd o culoare maroniu-negricioasă (Pl. II, fig. 1).

19. Fragment ceramic (inv. nr. 4744) lucrat din pastă fină, de culoare portocalie, decorat cu linii frînte, dispuse în unghi, de culoare maronii-roșcate (Pl. II, fig. 2).

20. Fragment ceramic (inv. nr. 4752) lucrat din pastă fină, de culoare cărmizie, decorat cu linii frînte, de culoare maroniu-negricioasă (Pl. II, fig. 3).

21. Fragment de picior de vas (inv. nr. 9068) lucrat din pastă comună, de culoare portocalie, decorat cu linii negre, paralele, mărginite de linii oblice (Pl. II, fig. 4).

22. Fragment ceramic (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, poroasă, de culoare portocalie, decorat cu linii negre, care pe alocuri își mai păstrează luciul, dispuse oblic, în rețea (Pl. II, fig. 5).

23. Fragment de vas (inv. nr. 9068) avînd buza dreaptă, ușor evazată, lucrat din pastă cenușie, comună, decorat cu o bandă neagră, dispusă imediat sub buză și o linie curbă (Pl. II, fig. 6).

24. Fragment ceramic (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare cărmizie, decorat cu linii negre, cu aspect mat, dispuse oblic și în rețea (Pl. II, fig. 7).

25. Fragment ceramic (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare portocalie, decorat cu linii verticale, mărginite de linii oblice. Decorul este relativ șters, liniile avînd culoarea maroniu-roșcată (Pl. II, fig. 8).

26. Fragment ceramic (inv. nr. 4747) lucrat din pastă fină, de culoare cărmizie, decorat cu linii oblice și frînte, de culoare neagră, lucioasă, șters pe alocuri (Pl. II, fig. 9).

27. Fragment de strachină (inv. nr. 4734) lucrată din pastă de culoare cenușiu-roșcată, cu buza subțire, ușor trasă spre interior, avînd imediat sub buză o proeminență aplatizată. În exterior vasul a fost de-

corat cu dungi verticale și oblice, trase cu o pastă neagră, lucioasă, ștearsă pe alocuri (Pl. II, fig. 11).

28. Fragment de picior (suport?) de vas (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare portocalie, decorat cu benzi oblice și dispuse în rețea (Pl. III, fig. 1).

29. Fragment de picior de vas (inv. nr. 9068) lucrat din pastă de culoare cenușiu-roșietică, decorat cu dungi negre, lucioase pe alocuri, dispuse oblic și în rețea (Pl. III, fig. 2).

30. Fragment ceramic (inv. nr. 4741) lucrat din pastă fină, de culoare cărămizie, decorat cu dungi orizontale, dispuse pe alocuri în rețea, de culoarea maroniu-roșcată (Pl. III, fig. 3).

31. Fragment de vas (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare maroniu-roșcată, neagră în interior, bine lustruită, având buza subțire și dreaptă. În exterior fragmentul are un decor constituit din linii foarte corodate, precum și un buton perforat vertical (Pl. III, fig. 4).

32. Fragment de vas (inv. nr. 9068) lucrat din pastă fină, de culoare maroniu-roșcată, aparținând probabil unei farfurii sau străchini cu gura largă. Buza dreaptă este decorată prin creștături verticale, sub care se află două orificii rotunde, perforate. În interior, fragmentul păstrează vagi urme de pictură, constând din linii verticale și paralele (Pl. III, fig. 5).

33. Fragment de vas (inv. nr. 4737) lucrat din pastă fină, de culoare portocalie, având buza dreaptă, decorat cu o linie verticală și alte linii oblice și dispuse în rețea (Pl. III, fig. 6).

II. A doua grupă a materialului arheologic provenit din colecția orădeană este constituită din:

1. Fragmente de picioare de vase, scunde sau mai alungite (inv. nr. 9064, Pl. IV, fig. 1, 3, 4, 8) lucrate din pastă de bună calitate, de culoare cenușie sau cărămizie.

2. Fragment de vas cu picior (inv. nr. 9064) lucrat din pastă de culoare cenușiu-roșcată. Piciorul este scund — gol în interior — iar vasul are gura largă cu buza dreaptă (Pl. IV, fig. 6; înălțimea 9,4 cm).

3. Fragment de vas (inv. nr. 9067) lucrat din pastă de culoare cărămizie, având buza dreaptă, gîtul înalt, la separarea căruia de corp este prevăzut cu un buton perforat (Pl. IV, fig. 7).

4. Fragment de ceașcă (inv. nr. 9067) lucrat din pastă fină, de culoare cenușiu-cărămizie, cu pereții subțiri, buza dreaptă, gîtul prelung, drept, corpul sferic și fundul ușor alveolat (înălțime 7 cm, Pl. IV, fig. 9).

5. Fragment de fund de vas (inv. nr. 9065) lucrat din pastă cenușie care păstrează imprimată urma de împletitură, probabil de pe rogojina pe care a fost pus la uscat (Pl. IV, fig. 2).

6. Fragmente de picioare de vase (inv. nr. 9064) lucrate din pastă fină, cenușie sau cărămiziu-cenușie, scunde și perforate (Pl. V, fig. 2, 4—11, Pl. VI, fig. 3).

7. Fragment de suport de vas (inv. nr. 9064) lucrat din pastă fină, de culoare cenușiu-cărămizie, perforat. În partea superioară piciorul este despărțit de suportul propriu-zis printr-un buton ascuțit și perforat (Pl. V, fig. 12).

8. Fragment de vas (inv. nr. 9067) lucrat din pastă fină, de culoare cenușie, avînd buza dreaptă, ușor evazată, decorat cu un buton (Pl. V, fig. 13).

9. Vas miniatural (inv. nr. 4732) lucrat din pastă fină, de culoare cărămizie (Pl. V, fig. 1).

10. Vas miniatural (nr. inv. 4733) lucrat din pastă fină, de culoare cărămizie (Pl. V, fig. 3).

11. Torți de vas (inv. nr. 9067) lucrate din pastă de culoare cărămizie, perforate, simple sau ornamentate cu creștături (Pl. VI, fig. 1, 10).

12. Fragment de ceașcă (inv. nr. 9078) lucrată din pastă fină, de culoare cenușiu-cărămizie, avînd fundul plat, pereții ușor oblici, gura largă, cu buza subțire și dreaptă. Un mic buton rotund și aplatizat dispus sub buză, constituie singurul elemente de decor (Pl. VI, fig. 2; înălțimea 4,3 cm).

13. Fragment de vas (inv. nr. 9067) lucrat din pastă fină, de culoare cenușie, în interior avînd culoarea neagră, bine lustruit, cu buza dreaptă și subțire, decorat cu un mic buton aplatizat (Pl. VI, fig. 4).

14. Fragment de vas mic (inv. nr. 9067) lucrat din pastă fină, de culoare cenușie-negricioasă, cu pereții groși, drepți, buza dreaptă. La intersecția peretelui cu fundul, vasul este prevăzut cu un mic buton perforat vertical (Pl. VI, fig. 5; înălțimea 6 cm).

15. Fragment de vas (inv. nr. 9067) lucrat din pastă fină, cenușie, avînd buza subțire și dreaptă, sub care este dispus un buton perforat (Pl. VI, fig. 6).

16. Fragment de vas cu picior (inv. nr. 9067) lucrat din pastă fină, de culoare cenușie, decorat cu doi butoni perforați dispuși pe două planuri (Pl. VI, fig. 7).

17. Fragment de vas cu picior (inv. nr. 9064) lucrat din pastă grosolană, de culoare cărămizie (Pl. VI, fig. 8).

18. Fragment de vas cu picior (inv. nr. 9067) lucrat din pastă fină, de culoare cenușie, decorat cu un buton perforat (Pl. VI, fig. 9).

19. Fragment de vas (inv. nr. 9067) lucrat din pastă fină, de culoare cenușie-maronie, avînd gîtul înalt cu buza subțire și dreaptă, corpul bombat, ornamentat cu linii scurte, incizate, sub care se află dispus un buton mic, perforat (Pl. VI, fig. 11).

III. Idol din lut (inv. nr. 9046) lucrat din pastă fină, de culoare cărămizie (Fig. 1). Piesa are forma aproape ovală, capul fiind separat

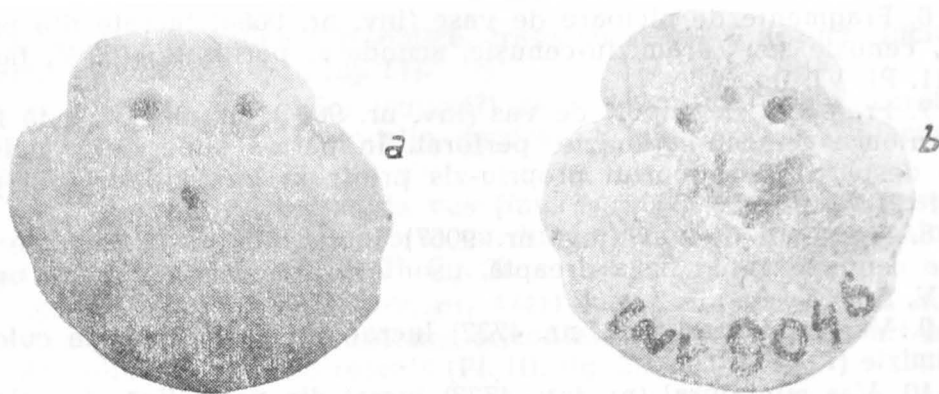


Fig. 1.

de trunchi prin două mici adâncituri în dreptul cărora au fost practicate două găuri reprezentând probabil ochii, iar între acestea, mai jos, una care semnifică probabil gura. Forma este plată, una din fețe fiind ușor bombată.

*

I. Materialul prezentat fiind extrem de fragmentar nu ne permite constituirea formelor decât în cazuri extrem de puține. În general vasele cărora aparțin aceste fragmente sînt de dimensiuni mici, străchini sau farfurii (Pl. II, fig. 11; Pl. III, fig. 4, 5) sau vase cu picior (Pl. III, fig. 1, 5).

Pictura a fost aplicată înainte de ardere, uneori atît în exterior cît și în interior (Pl. I, fig. 7, 16, 17; Pl. II, fig. 11; Pl. III, fig. 5).

Decorul a fost executat cu o pastă neagră bituminoasă, care în unele cazuri își păstrează culoarea și luciul, iar altele se prezintă sub forma unor linii șterse maroniu-roșcate². Motivele decorative sînt formate din linii paralele, oblice, frînte sau dispuse în rețea. Mai puțin frecvent este decorul fragmentelor din planșa I, fig. 9, 12.

Fragmentele ceramice pictate aparțin fără îndoială culturii Tisa în cea de a doua fază de dezvoltare, faciesului Herpaly³.

Ceramica pictată peste un fond-angobă reprezintă desigur o fază mai veche a faciesului Herpaly, iar pictura fără angobă aplicată în general pe o pastă mai puțin fină, de culoare cărămidie, aparține se pare unei faze mai recente, cînd pictura începe să devină mai simplă, pînă la pierderea treptată a procedurii pictării vaselor. Analogii oferă în-

² N. Vlăssă, *Contribuții la problema racordării cronologice relative a neoliticului Transilvaniei la cronologia absolută a Orientului Apropiat* (I), în *Apulum*, IX, 1971, p. 30.

³ Doina Ignat Sava, *Ceramica neolitică pictată de pe valea Crișului Repede*, în *Crisia*, 1974, Oradea, p. 123—125.

treburile materiale neolitice pictate descoperite la Oradea-Salca⁴, de unde provin cu siguranță și aceste materiale, precum și în celelalte descoperiri similare din județul Bihor⁵.

II. Cea de a doua grupă de ceramică de care ne ocupăm, mai puțin fragmentară, permite reconstituirea unei game de forme cum sînt:

- a) vase cu picior, cu gura largă, buza dreaptă (Pl. IV, fig. 6);
- b) cești cu corpul bombat (Pl. IV, fig. 9; Pl. VI, fig. 11);
- c) castronașe sau străchini de dimensiuni mici (Pl. VI, fig. 2, 7);
- d) suport de vas (Pl. V, fig. 13).

Decorul vaselor este simplu, fiind alcătuit din butoni mici (Pl. VI, fig. 2, 4) sau butoni perforați în formă de „cioc de pasăre” (Pl. IV, fig. 7; Pl. V, fig. 10, 12, 13; Pl. VI, fig. 1, 5—7, 9, 10) precum și creștături sau mici linii incizate (Pl. VI, fig. 10, 11).

Pasta, forma, decorul cît și maniera de lucru ne îndreptătesc să atribuim această ceramică culturii Tisa, faza III — Tiszapolgar. Numeroasele descoperiri similare din cuprinsul jud. Bihor⁶, precum și descoperirile din Ungaria⁷, furnizează analogii cunoscute în general pentru grupa Basatanya a acestei culturi.

III. Idolul de lut (Fig. 1) este deocamdată singura piesă de acest gen, descoperită în jud. Bihor. Tot de la Oradea provin cele două „pandantive de aur” păstrate la Muzeul Național din Budapesta.

Discutînd originea acestor idoli de lut, Vladimir Dumitrescu⁸ arată că „...între exemplarele anatoliene și idoli de lut de același tip descoperiți pe teritoriul patriei noastre există o legătură directă, ultimii neputîndu-se explica fără cei dintîi”.

Exemplarul de la Oradea își găsește bune analogii în bogatul material de la Hăbășești⁹ (Pl. CXXII, fig. 12, 14; Fig. 36, 8, 9, 15) dar mai ales în piesa din Fig. 36, 15 modelat doar prin două creștături laterale, considerat de autor pe bună dreptate ca „nesigur”.

În aria de răspîndire a culturii Bodrogkeresztur și a celorlalte culturi contemporane ei, astfel de piese lucrate însă din aur, sînt destul de frecvente, cum sînt cele de la Hencida (Pl. 6, fig. 2, 3) sau Tg. Mureș (Pl. VI, fig. 1)¹⁰, sau cele de la Tibava¹¹) Fig. 29, 1—4).

⁴ M. Rusu, V. Spoială, Galamb L., *Săpăturile arheologice de la Salca*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, vol. VIII, p. 156.

⁵ Doina Ignat, *Repertoriul descoperirilor neolitice din Bihor*, în *Crisia*, 1973, Oradea, p. 7—19.

⁶ Idem, *ibidem*, *passim*; Idem, *Colecția veche neolitică a Muzeului Țării Crișurilor* (I), în *Crisia*, 1975, Oradea, p. 9—14.

⁷ Ida Bognár Kutzián, *The Early Copper Age Tiszapolgar cultures in the Carpathian Basin*, Budapesta, 1972.

⁸ Vladimir Dumitrescu, *Hăbășești*, 1954, p. 416

⁹ Idem, *ibidem*, p. 411, 414.

¹⁰ Patay Pál, *Die hochkupferzeitliche Bodrogkeresztur Kultur*, în *B.R.G.K.*, Band, 55, 1974.

¹¹ Ida-Bognár Kutzián, *op. cit.*, p. 145

Cercetătoarea Hortensia Dumitrescu se ocupă pe larg de răspîndirea pandantivelor de aur în culturile eneolitice stabilind legăturile dintre acestea, pe baza utilizării lor¹².

Dintre piesele discutate de autoare, ca formă, cel mai apropiat de exemplarul de la Oradea se pare a fi pandantivul de aur de la Hatvân—Ujtelep¹³.

Idolul-pendantiv de la Oradea, aparține fără îndoială culturii Bodrogkeresztur, înrudită genetic cu cultura Tiszapolgár, a cărei prezență este semnalată și pe teritoriul orașului Oradea.

Pe baza pandantivelor de aur descoperite în cultura Bodrogkeresztur, M. Garašanin¹⁴ o sincronizează cu limita superioară a culturii Vinča, contemporană în general cu culturile Bubanj Hum I a, Gumelnița și Sălcuța B și Cucuteni A—B.

Replica în lut a pandantivelor de aur din cultura Bodrogkeresztur descoperite la Oradea este desigur încă o dovadă a răspîndirii și utilizării lor în această cultură.

DIE ALTE NEOLITISCHE KOLEKTION VON MUZEUL ȚĂRII CRIȘURILOR (II)

Zusammenfassung

Die Arbeit bringt vor Arheologische Materialien erfindet im Oradea Salca, was abstimmen vom eine Kollektion.

Es geben keine Daten über erfindnis Konditionen, Sie waren behandelt Typologisch.

I. — Gemalte Keramik (pl. I—II) gehört zu Tisa Kultur, Grupp Herpály. Die Malerei war executiert mitt eine Schwartze Pasta und im einige falle, direct auf dem Gefäs, und im andere falle, hatt es eine Angobe Fond mitt eine Weissliche Farbe.

II. — Die Pasta, die Form, die Auszeichnung und die Arbeitmaterialien erlauben dass Wir die Keramik geben zu Gruppe II Tisa Kultur im die 3-te Dehnung Faze Tiszapolgar, Gruppe Basatanya (Pl. IV—VI).

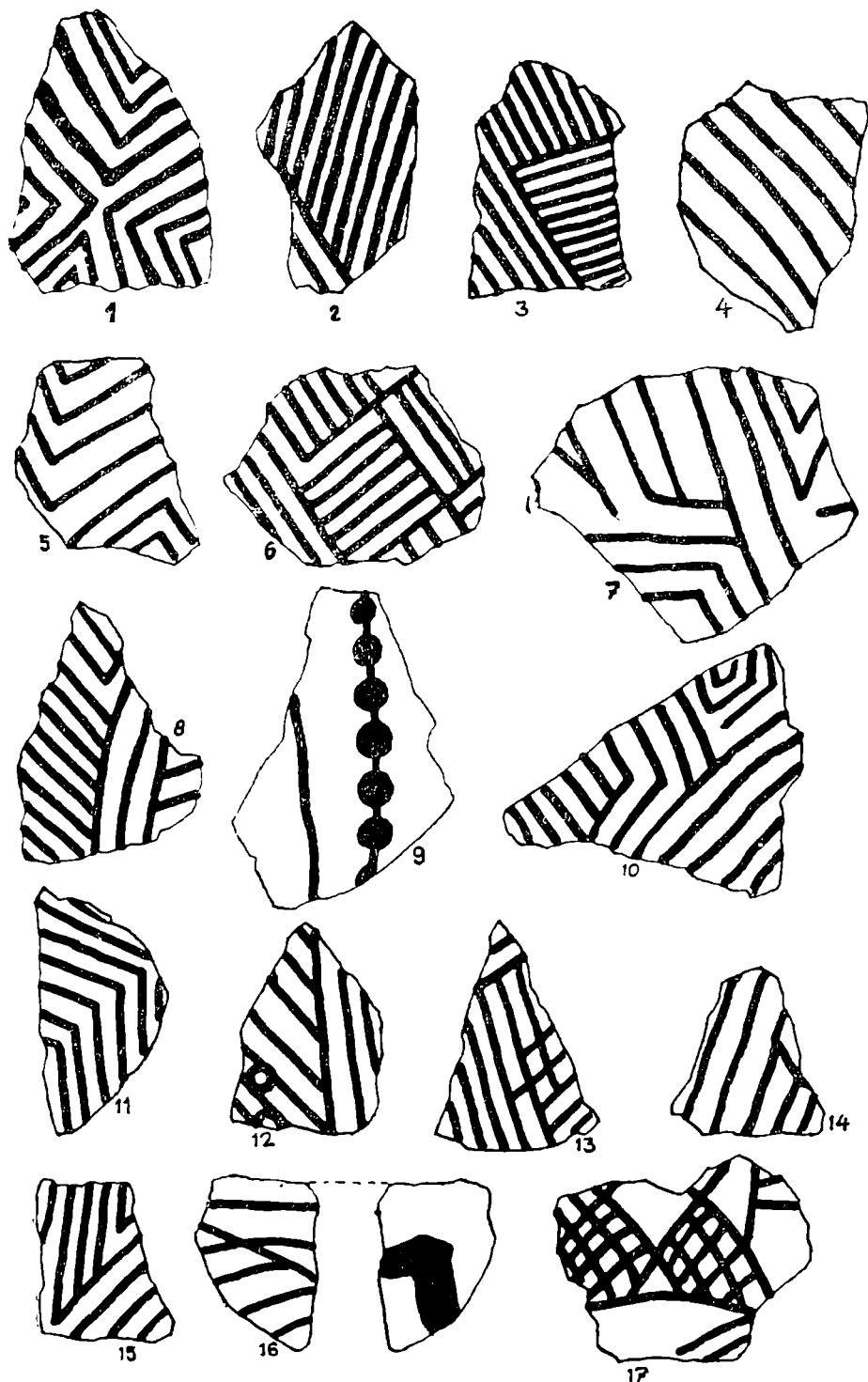
III. — Der Idol aus Erde (Fig. 1) ist die einzige Erfindung aus Bezirk Bihor und hatt vergleichnisse im die erfund Materialien aus Hăbășești (Pl. CXXII fig. 12, 14, fig. 36, 8, 9, 15).

Das Stück gehört zu Bodrogkeresztur Kultur. Im diese Kultur sind viele solche Stücke, aber ausgearbeit aus Gold.

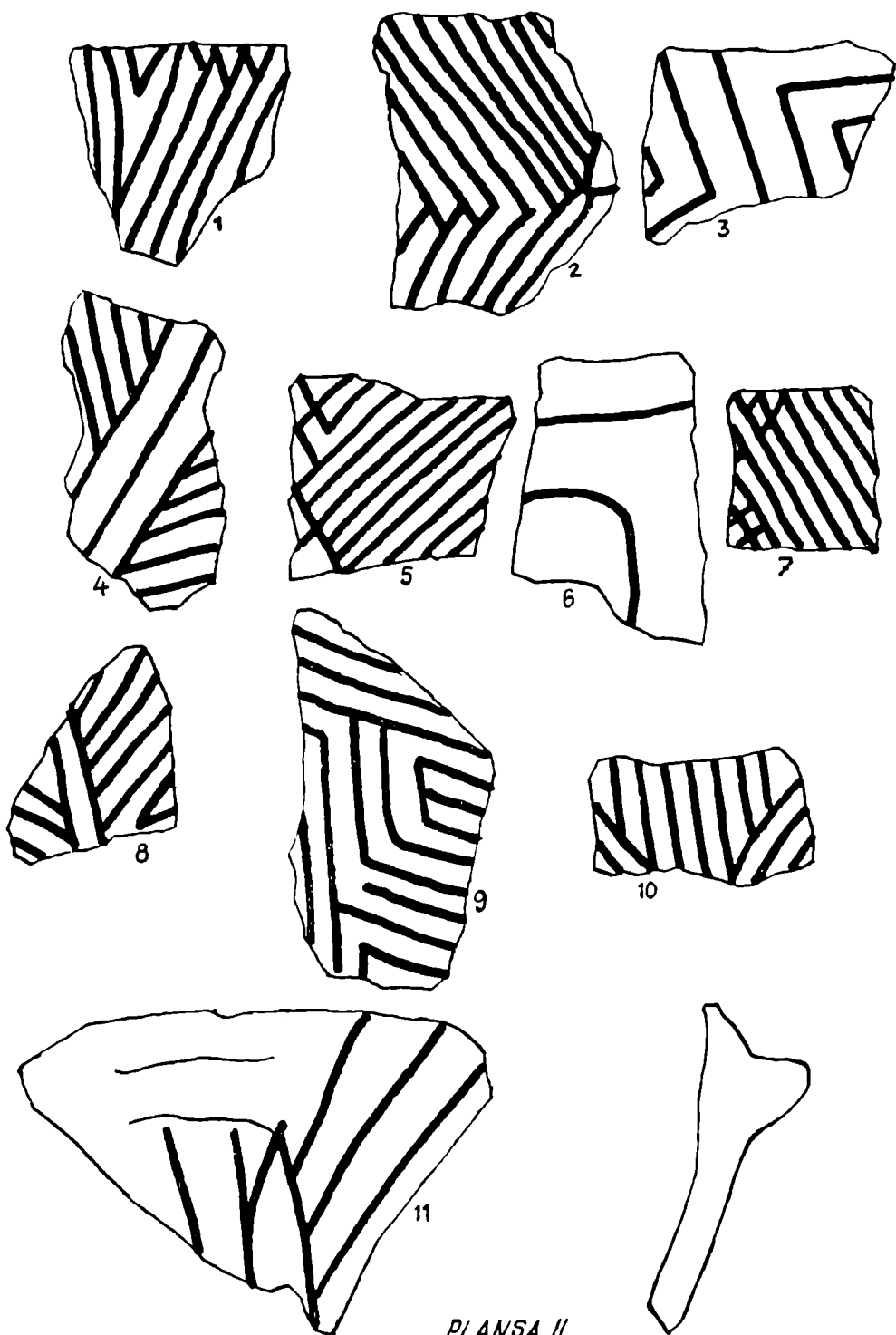
¹² Hortensia Dumitrescu, *Connections between the Cucuteni Tripolie cultural complex and the neighbouring eneolithic cultures in the light of the utilization of golden pendants*, in *Dacia*, N. S., V, 1961, p. 69—75.

¹³ Idem, *ibidem*, p. 78.

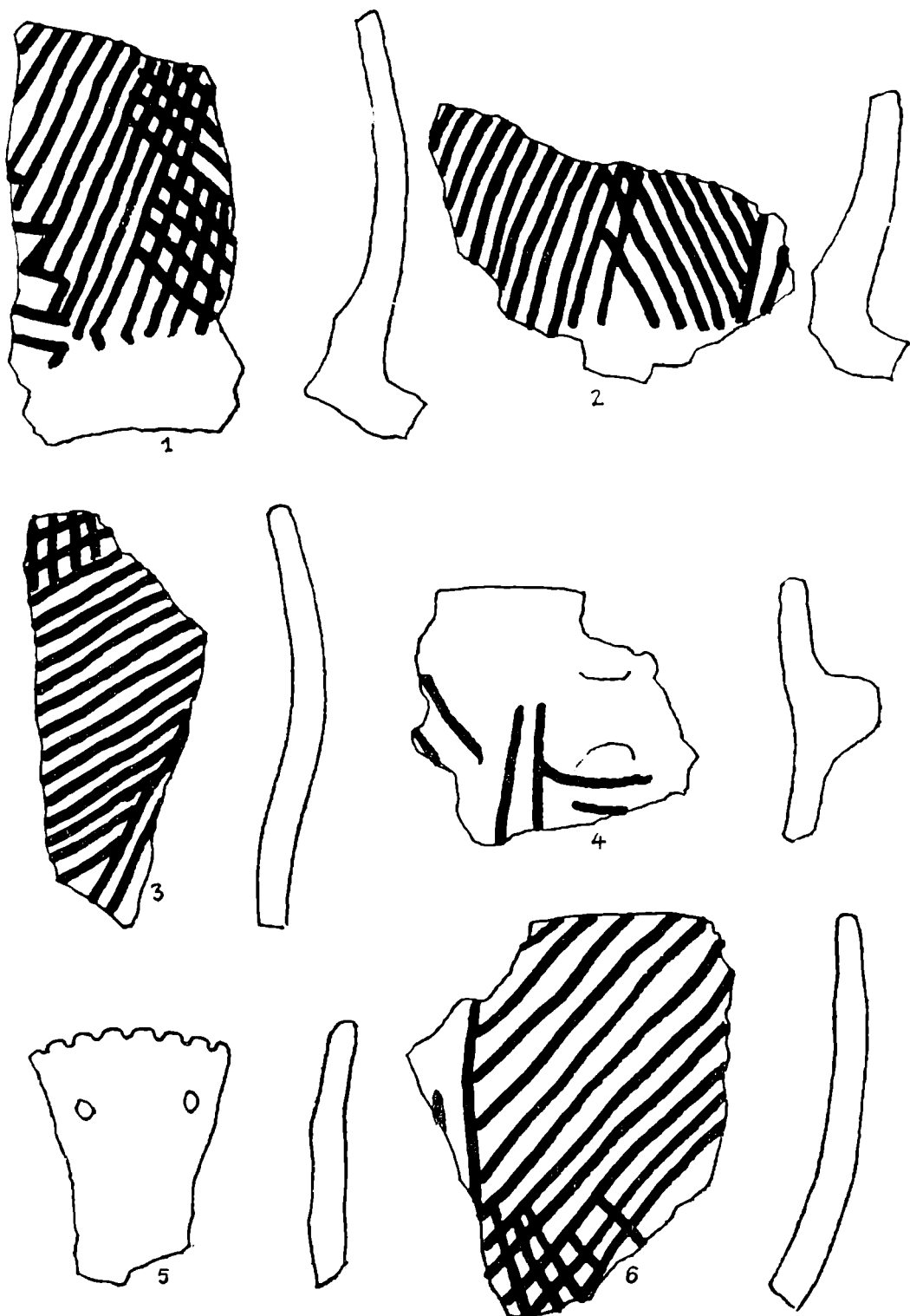
¹⁴ M. Garašanin, *Vinca-Cucuteni relativ chronologische Betrachtungen*, in *Sbornik Narodniho Muzea v Praze*, 20/1, 1965, p. 45.



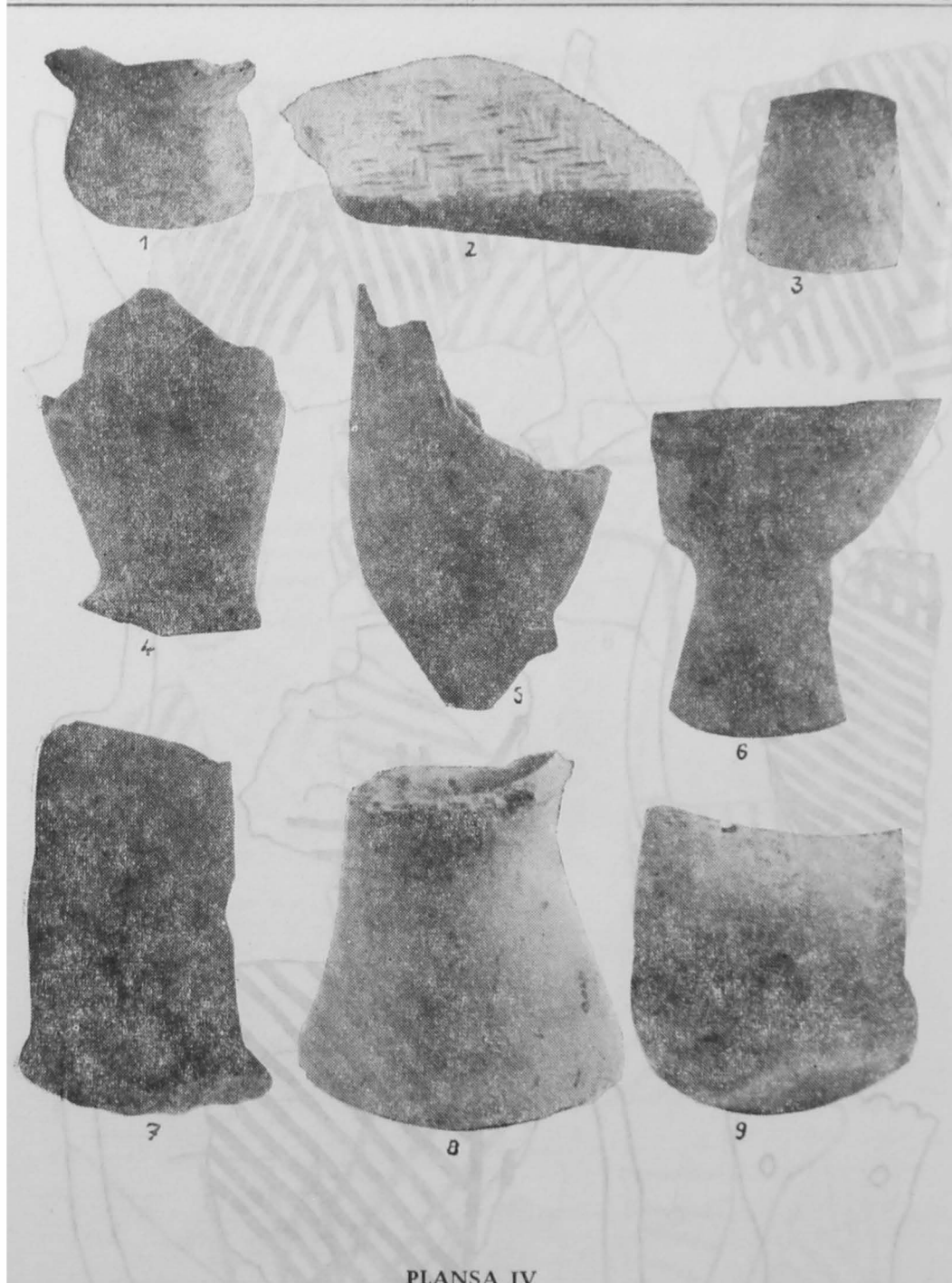
PLAȘA I.



PLANȘA II.

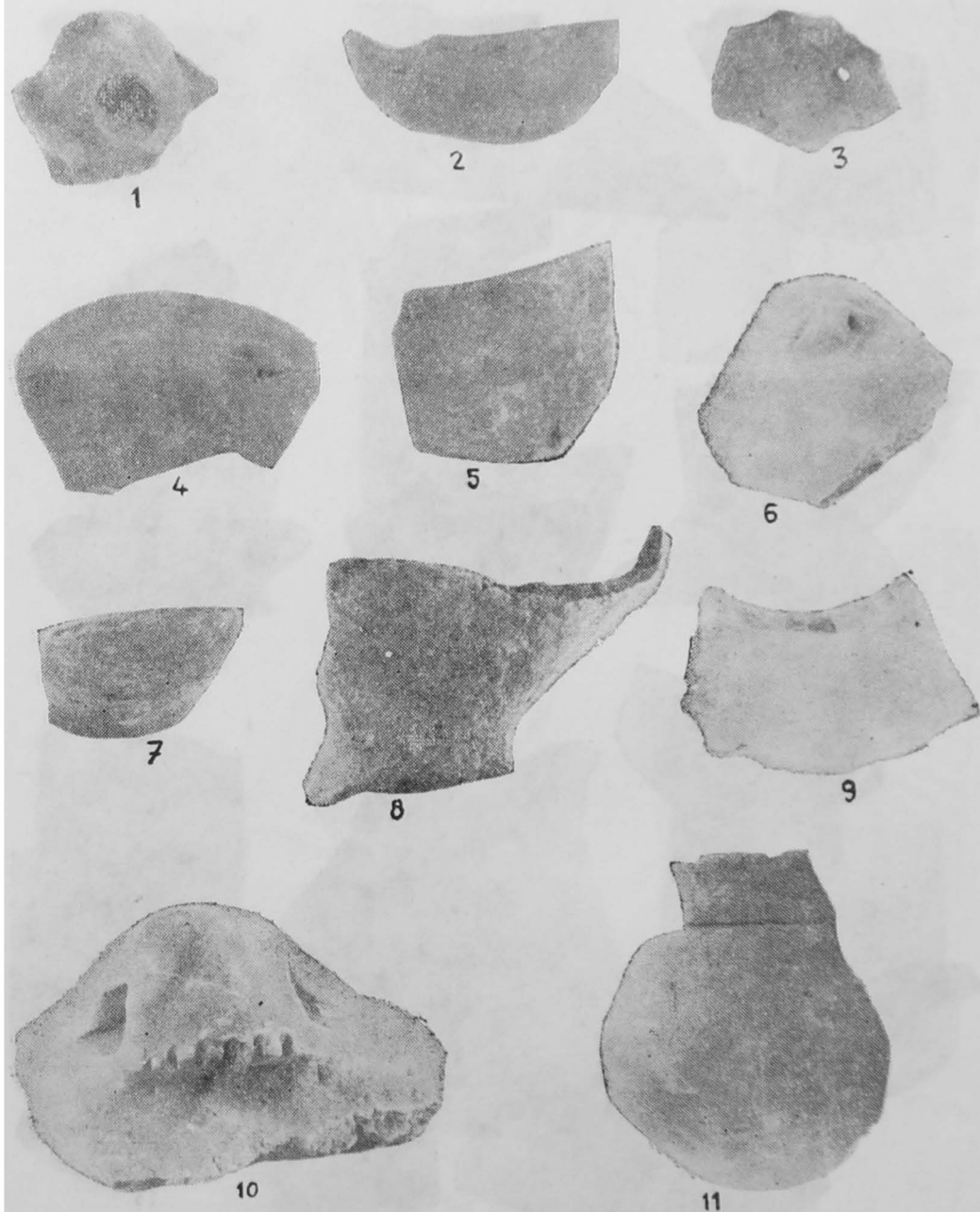


PLANȘA III.





PLANȘA V



PLANȘA VI